

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้า เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2 จากหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีสาระสำคัญ ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. สื่อและแหล่งเรียนรู้
 - 1.1 ความหมายของสื่อ และ แหล่งเรียนรู้
 - 1.2 คุณค่าของสื่อและแหล่งเรียนรู้
2. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อและแหล่งเรียนรู้
 - 2.1 แนวคิดการศึกษาที่เกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้
 - 2.2 พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

ที่เกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้

- 2.3 แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. สรุปแนวคิดและหลักการที่นำไปสู่การกำหนดกรอบการวิจัย

1. สื่อและแหล่งเรียนรู้

1.1 ความหมายของสื่อและแหล่งเรียนรู้

สื่อการศึกษา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการศึกษาหมายถึงวิธีการเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นสื่อในการศึกษา (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 1200)

กิดานันท์ มลิทอง (2540 : 79) กล่าวว่า “สื่อการสอน” (Instructional media) หมายถึง ชนิดสื่อใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ แผนภูมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้ในเทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี และได้กล่าวถึงความหมายของเทคโนโลยีการศึกษา ว่าเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลวิธีการความคิด เครื่องมือ และองค์กร กระบวนการนี้มีขึ้นเพื่อการวิเคราะห์ปัญหาและการ

วางแผน การนำมาใช้การประเมิน และจัดการหาทางแก้ปัญหาทุก ๆ อย่างที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้ของมนุษย์ (กิดานันท์ มลิทอง. 2540 : 79)

จรรยา เหนียนเฉลย (2546 : 14) ได้ให้ความหมายของสื่อการสอน ว่าเป็นการนำสื่อมาใช้ ในการเรียนการสอนโดยตรงซึ่งหมายถึง การนำวัสดุ เครื่องมือและวิธีการมาเป็นสะพานเชื่อมโยง ความรู้เนื้อหาไปยังผู้เรียนได้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกันได้ผลตรงตาม จุดมุ่งหมาย

สื่อการเรียนการสอน ซึ่งหมายถึง ตัวกลางกระบวนการส่งถ่ายความรู้ ความคิด และ เจตคติระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเพื่อให้เข้าใจซึ่งกันและกัน ได้ผลตรงตามจุดมุ่งหมายของการเรียน การสอน

โศดัทสน์ คือ ที่มาของประสบการณ์ เครื่องมือและวัสดุที่ใช้สำหรับการสื่อความหมาย ในการเรียนการสอนรวมถึงวิธีใช้ในการศึกษาและการอบรม (Brown and others. 1983 : 584)

สรุปความหมายของสื่อการเรียนการสอนได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง เครื่องมือ และเทคนิควิธีการที่ผู้สอนนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อช่วยถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป ความหมายของ สื่อ หมายถึง เครื่องมือหรือสิ่งต่างๆ ที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียน การสอน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับทำให้การถ่ายทอดความรู้ของครูถึงผู้เรียน และ ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้เป็นอย่างดี

แหล่งเรียนรู้ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 969, 1312)

แหล่ง หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม บ่อเกิด แห่ง ที่ เรียนรู้ หมายถึง เข้าใจความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยประสบการณ์

แหล่งเรียนรู้ จึงหมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไป ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ (กรมสามัญศึกษา. 2542 : 9)

ผ่องศรี สมชา (2544 : 8) ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ คือ ศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไป ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ

กรมวิชาการ (2545 : 150) ให้ความหมายคำว่า “แหล่งการเรียนรู้” หมายถึง แหล่งข้อมูล สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้าง ให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นิโคลส์ (Nichols. 1971 : 341) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งที่เป็นวิชาการสำหรับโรงเรียนประกอบด้วย ประชาชน สถานที่ สิ่งต่าง ๆ และกิจกรรมทั้งหลาย ที่นำมาใช้ในการศึกษาของนักเรียน เพื่อให้เป็นผลเมืองดี

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกต่างๆ กัน แต่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และมีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เป็นแหล่งที่ส่งเสริมที่จะให้ผู้เรียนได้เรียน ได้รู้ แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สรุป แหล่งเรียนรู้ หมายถึง ศูนย์รวมแห่งความรู้ วิชาการ ประสบการณ์ ที่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยตลอดชีวิต เป็นแหล่งส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้รู้ ได้เรียนไม่ว่าจะเป็น แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียน เป็นธรรมชาติ และไม่เป็นธรรมชาติ ล้วนมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของบุคคล

จากแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่าสื่อและแหล่งเรียนรู้มีประเด็นที่สอดคล้องกัน ดังนี้ แหล่งเรียนรู้ ก็คือสื่อ เพราะสื่อคือศูนย์รวมของแหล่งการเรียนรู้ที่สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้ตามอัธยาศัยด้วยตนเองเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่เข้าใจง่ายขึ้น ทำให้เกิดองค์ความรู้โดยไม่รู้ตัว จึงทำให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้โดยอัตโนมัติ

สื่อและแหล่งเรียนรู้ ในที่นี้หมายถึง เครื่องมือ และศูนย์รวมแห่งความรู้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยตลอดชีวิต

1.2 คุณค่าของสื่อและแหล่งเรียนรู้

กิดานันท์ มลิทอง (2540 : 88) ได้กล่าวว่า สื่อการสอนสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งกับ ผู้เรียนและผู้สอนดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เนื้อหาบทเรียนที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้นในระยะเวลาอันสั้น และสามารถช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว
2. สื่อจะช่วยกระตุ้นและสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสุขและไม่รู้สึกเบื่อหน่ายการเรียน
3. การใช้สื่อจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกัน และเกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชาที่เรียนนั้น
4. ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์อันดีในระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและกับผู้สอนด้วย

5. ช่วยสร้างเสริมลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์จากการใช้สื่อเหล่านั้น

6. ช่วยแก้ปัญหาเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการจัดให้มีการใช้สื่อในการศึกษารายบุคคล

7. การใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการเรียนการสอน เป็นการช่วยให้บรรยากาศในการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น ทำให้ผู้สอนมีความสนุกสนานในการสอนมากกว่าวิธีการที่เคยใช้การบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในตัวเองให้เพิ่มขึ้นด้วย

8. สื่อจะช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมเนื้อหา เพราะบางครั้งอาจให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อได้เอง

9. เป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนค้นคว้าอยู่เสมอในการเตรียมและผลิตวัสดุใหม่ ๆ เพื่อใช้เป็นการสอน ตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนรู้ที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม สื่อการสอนจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อผู้สอนได้นำไปใช้อย่างเหมาะสมและถูกวิธี ดังนั้น ก่อนที่จะนำสื่อแต่ละอย่างไปใช้ ผู้สอนจึงควรจะได้ศึกษาถึงลักษณะและคุณสมบัติของสื่อการสอนข้อดีและข้อจำกัดอันเกี่ยวข้องกับตัวสื่อและการใช้สื่อแต่ละอย่าง ตลอดจนการผลิต และการใช้สื่อให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอนด้วยทั้งนี้เพื่อให้การจัดกิจกรรมการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ที่วางไว้

จริยา เหนียนเกลย (2546 : 17-18) ได้กล่าวว่า สื่อมีบทบาทต่อการเรียนการสอนดังนี้

1. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะผู้เรียนเกิดความเข้าใจเป็นรูปธรรม ชัดเจน
2. ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ในปริมาณมากขึ้น ในเวลาที่กำหนดไว้
3. ช่วยให้ผู้เรียนสนใจ และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน
4. ช่วยให้ผู้เรียนจำ สร้างความประทับใจ และการเรียนรู้มีความคงทน
5. ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในขบวนการเรียน
6. ช่วยให้ผู้สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนรู้ในสิ่งที่เรียนได้ลำบากเพราะ
 - 6.1 ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น
 - 6.2 ทำสิ่งที่ป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้น
 - 6.3 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ดูช้าลง
 - 6.4 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงช้าให้ดูเร็วขึ้น
 - 6.5 ทำสิ่งที่ใหญ่มาให้ย่อขนาดลง
 - 6.6 ทำสิ่งที่เล็กมาให้ขยายขนาดขึ้น
 - 6.7 นำอดีตมาให้ศึกษาได้

6.8 นำสิ่งที่อยู่ใกล้หรือใกล้กลับมาศึกษาได้

เดค (Dale, 1969 : 8) ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการสอนไว้ว่า

1. สามารถส่งเสริมความเข้าใจอันดี และส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนในชั้นได้
2. ทำให้ผู้เรียนสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมตามที่ประสงค์ได้
3. ทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของเนื้อหาวิชาที่เรียนตรงกับความต้องการเป็นผลทำให้เพิ่มแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ยิ่งขึ้น
4. ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้แปลก ๆ ใหม่ ๆ หลายด้านแก่ผู้เรียน
5. ทำให้การเรียนรู้มีความหมายทำให้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญาแตกต่างกันมาก ๆ เข้าใจเนื้อหาวิชาที่เรียนเช่นเดียวกัน
6. ระวังให้ผู้เรียนนำเอาความรู้ที่ได้เรียนไปใช้อย่างมีความหมาย
7. ทำให้ผู้เรียนมีปฏิกิริยาสะท้อนกลับ ซึ่งช่วยให้ทราบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพียงใด
8. ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สมบูรณ์ เกิดมีมโนคติ (Concept) ที่ถูกต้อง และมีความหมาย
9. ช่วยขยายและเพิ่มพูนขอบเขตประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ช่วยให้จดจำได้เร็วและแม่นยำขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย
10. ผู้เรียนเกิดความคิดได้กระฉับกระเฉงเป็นระเบียบ

ดังนั้น ในการสอนวิชาเทคนิค สื่อการเรียนการสอนจึงมีบทบาทสำคัญมากในการอธิบายมโนคติ การแสดงภาพและเสียงที่ชัดเจน สามารถใช้สารพัดทักษะภาคปฏิบัติแสดงการเคลื่อนไหวให้ช้าลง หรือเร็วขึ้นให้เห็นชิ้นส่วนของเครื่อง หรืออุปกรณ์ที่ปกติแล้วจะมองไม่เห็นลดหรือขยายขนาดต่าง ๆ แสดงประสบการณ์บางอย่างที่หาได้ยาก เช่น แสดงการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งนักศึกษาของเราไม่มีโอกาสที่จะไปสังเกตด้วยตนเองได้

สื่อการสอนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เกิดการจูงใจเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์และทำให้การรับรู้เกิดความชัดเจน ซึ่งการสร้างประสบการณ์ให้แก่นักเรียนควรผสมผสานกระบวนการเรียนการสอน ย่อมหมายถึงคุณค่าในตัวของสื่อเหล่านั้น ๆ จะส่งถ่ายความรู้ได้ดีหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับผู้ใช้สื่อเหล่านั้น

สุวรรณ มุททมธธา (2524 : 69-71) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ประกอบการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

1. ทำให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของการเรียนมากยิ่งขึ้น

2. ทำให้สะดวกในการใช้ เนื่องจากมีอยู่ในชุมชนแล้ว เพียงแต่ครูสำรวจและเลือกใช้ให้เหมาะสม

3. ประหยัดงบประมาณและเวลา

4. ให้เกิดการตื่นตัวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือเรื่องอื่น เพื่อที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้

5. ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

6. ปลุกฝังและส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ผู้เรียนและชุมชน

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2531 : 71) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้ หมู่บ้านเป็นการให้การศึกษากับประชาชนทางหนึ่ง ซึ่งจัดในรูปของการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการลงทุนที่ไม่สูงแต่ผลประโยชน์ที่จะได้รับมากมาย สรุปได้ 5 ประการคือ

1. ประชาชนจะได้รับข่าวสารข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

2. เป็นการส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมหนังสือของประชาชน

3. เพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านให้กับประชาชน

4. เป็นการก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างส่วนราชการกับประชาชนอย่างใกล้ชิด

5. สามารถที่จะเป็นสถานที่จัดกิจกรรมในการพบปะหารือ จัดประชุมของหมู่บ้านได้

เป็นที่พักผ่อนและจัดกิจกรรมนันทนาการด้านความรู้ กีฬาและบันเทิง

แมสจันท์ อินทนนท์ (2532 : 68) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้หมู่บ้านเป็นการวางพื้นฐานเบื้องต้นที่จะช่วยพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทมุ่งพัฒนาด้านความเป็นอยู่ให้เขา "อยู่ดี" สามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่าง "มีความสุข" มีความประพฤติที่ถูกต้องมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การให้บริการทางการศึกษา เป็นการชี้แนะให้เขาเห็นว่า จะทำอะไรจะมีชีวิต อยู่ดีมีความสุข และนำความรู้ที่ได้รับนั้นมาปรับใช้ให้เหมาะกับตน โดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคล เป็นสำคัญ

2. ช่วยให้ประชาชนรู้จักการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาชุมชนมีความมุ่งหมายให้ประชาชนได้ช่วยตนเองมากที่สุด และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง การจัดแหล่งความรู้ในชุมชนจึงเป็นการช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนของตนเองในรูปของการช่วยกันสร้างแหล่งความรู้ การช่วยเหลือมีหลายด้าน เช่น ด้านแรงงาน ด้านวัสดุ และทรัพย์สินที่จะนำมาพัฒนาชุมชนของตน โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากรัฐการพึ่งพาตนเองนี้ทำให้เกิดความรู้สึกรับรู้ว่าเป็นเจ้าของ เป็นการช่วยให้แหล่งความรู้ที่สร้างขึ้นได้พัฒนาอีก ๆ ขึ้นไปอีกด้วย

3. ช่วยให้เห็นคิดเป็น คนที่คิดเป็นนั้นเป็นผู้ที่สามารถปรับปรุงตนเอง และสิ่งแวดล้อม ให้ผสมกลมกลืนกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถมองเห็นปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไข ปัญหานั้น โดยเลือกทางตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของตนเองและสิ่งแวดล้อม การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ทำให้เขาได้พิจารณาหาทางที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดในการตัดสินใจ

4. ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอีกประการหนึ่ง ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของประเทศ และมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่อง ความไม่รู้ของประชาชน ไม่รู้ว่าจะทำอะไรที่จะช่วยเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ไม่รู้จักใช้เทคโนโลยี ต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงผลผลิตในไร่นา และไม่รู้ว่าจะนำวัสดุพื้นบ้านมาทำประโยชน์อะไรบ้าง เป็นต้น ดังนั้นการมีศูนย์รวมความรู้ในหมู่บ้านก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยชี้นำให้เขามีโอกาสรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และหาทางช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวและชุมชนได้

สรุป แหล่งเรียนรู้ในชุมชน คือสิ่งแวดล้อมที่สามารถศึกษาได้ตลอดเวลา และประหยัด ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีคุณค่าตามศักยภาพของชุมชน

2. หลักการ แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับสื่อและแหล่งเรียนรู้

ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ให้ความสนใจการจัดแหล่งความรู้เพื่อสนองการศึกษาตลอดชีวิต ให้แก่ประชาชนผู้อยู่ในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสรับทราบข่าวสารข้อมูลและเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ในต่างประเทศแหล่งความรู้ปรากฏขึ้นเมื่อต้นปี ค.ศ. 1960 จากแนวคิดดั้งเดิมเป็นการบูรณาการระหว่างบริการ โสตทัศนูปกรณ์กับการบริการห้องสมุด เพื่อสนองความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน โดยบรรณารักษ์มีส่วนช่วยให้เกิดการ เรียนรู้อย่างกว้างขวางโดยวิธีการศึกษาอย่างมีอิสระ โดยมีผู้ชำนาญในด้านสื่อให้แนวคิดในการเรียนรู้ โดยการใช้อุปกรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับสื่อต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของ บุคคลได้ดีกว่าบรรยายตามหนังสือ ในประเทศตะวันตกบางประเทศจึงจัดบริการดังกล่าวในรูปแบบของ การจัดแหล่งความรู้ภายในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย (กรมสามัญศึกษา. 2523 : 3)

สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนนักการศึกษาบางท่านเรียกว่าสื่อการเรียนการสอน บางท่าน เรียกว่า สื่อการเรียน บางท่านเรียกว่าสื่อการศึกษาซึ่งแท้จริงแล้วจะเรียกว่าอย่างไรก็ตามมีความ มุ่งหมายเดียวกัน คือ เป็นสื่อกลางช่วยนำและถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร จากผู้สอนหรือจาก แหล่งส่งสารหรือแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียน ครูต้องมีจุดมุ่งหมายมีสาระที่จะส่งไประหว่างระบบของ ครูกับระบบของนักเรียนต้องมีสะพานเชื่อมต่อหรือที่เรียกว่าระบบสื่อเพื่อนำสารไปสู่ผู้เรียน ลักษณะ เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่า สื่อเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการศึกษาหรือการเรียนการสอน (เอกวิทย์ แก้วประดิษฐ์. 2545 : 237)

การจัดการศึกษาในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีโอกาสทบทวนวิเคราะห์หาสาเหตุหาทางแก้ไขทดลองปฏิบัติและสรุปร่วมกัน ชุมชนสามารถที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ดังนั้น ภาพการจัดการศึกษา จึงเปลี่ยนไปจากเดิม คือจากการจำกัดอยู่ในสถาบัน เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย เพราะมีระบบมาตรฐาน มีวุฒิปันธุ์ มีกระดานดำ ซอหลัก และมีครูถ่ายทอดความรู้ที่ตนต้องการให้นักเรียนเรียนรู้ โดยมีนักเรียนนั่งเป็นแถวฟังสิ่งที่ตนอยากรู้ บ้างไม่อยากจะมาเป็นภาพการศึกษาใหม่ที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามความสนใจ ความต้องการ ความพร้อมและความสามารถ ไม่จำกัดอายุ เพศ เวลา สถานที่ หลักสูตร ชั้นและวิธีสอน ครูเป็นผู้รวบรวมทรัพยากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เสริมสร้างประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติ แหล่งเรียนรู้ จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบใดก็ตาม (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 1-2)

2.1 แนวคิดการศึกษาที่เกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้

การจัดการศึกษาในปัจจุบันต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดและให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง ตามความต้องการ ความสนใจและความถนัด จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

2.1.1 ปรัชญาการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้ ได้แก่

1. ปรัชญาการศึกษาแบบมนุษยนิยม มีแนวคิดที่เน้นความเป็นเอกัตบุคคลเป็นสำคัญ และให้ความสำคัญในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ตามความต้องการ ความสนใจ และความปรารถนาของผู้เรียน โดยถือหลักว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาโดยไม่มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง ถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและทำที่สุคนษย์คือผู้กำหนดความต้องการของตนเอง มีความคิดริเริ่ม มีความตั้งใจ รู้จักตัดสินใจ มีเสรีภาพ และมีความรับผิดชอบในอันที่จะก้าวไปสู่สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่แต่ละคนจะเป็นได้ (Elias and Merriam, 1980 : 109-115) ดังนั้นการศึกษาแนวนี้จึงเน้นให้ผู้เรียนมีความเป็นตัวของตัวเอง มีเสรีภาพในการเลือก มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือก ที่ตนกระทำ ซึ่งการจัดการศึกษาจะต้องยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางส่วนครูเป็นเพียงผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนการสอน และการเรียนรู้จะต้องเกิดจากการลงมือจนค้นพบตัวเอง (บรรจงจันสา, 2522 : 168 – 173)

2. ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม มีแนวคิดที่ให้เราหันมาพิจารณาถึงสิ่งที่ เป็นจริงเท่าที่มนุษย์สามารถจะมีประสบการณ์ได้ในชีวิตจริง ถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามีประสบการณ์ ได้เป็นความจริงตามสภาพที่มีอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่าโลกที่เราอาศัยอยู่ คือ โลกแห่งประสบการณ์ ของคนเรานั้นเอง (วิจิตร ศรีสะอ้าน. 2523 : 40) การศึกษาแนวนี้จึงถือว่าประสบการณ์เรียนรู้ของ ผู้ศึกษา การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดประสบการณ์กับผู้ปฏิบัติเอง การ ปฏิบัตินี้จะเกิดขึ้นที่หนกใดก็ได้ ในห้องปฏิบัติการในโรงงานห้องสมุด ถือเป็นการปฏิบัติการทั้งสิ้น นอกจากนี้การออกไปศึกษานอกสถานที่ ในชนบทในเมืองมีการอภิปรายการทำงานเป็นกลุ่ม ก็ถือ เป็นการปฏิบัติด้วย ฯลฯ โดยทั้งนี้เมื่อได้ปฏิบัติมาแล้วก็จะนำประสบการณ์นั้นมาพิจารณาว่าถูกต้อง เหมาะสมดีหรือไม่ แก้ปัญหาได้หรือไม่ ทำให้เกิดการเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ หรือเป็นการย้าให้เกิด ความเชื่อถือในความรู้เก่าที่เรียนรู้มาจากประสบการณ์เดิมมากยิ่งขึ้น (สาโรช บัวศรี. 2530 : 184)

สรุปได้ว่า สาระสำคัญของปรัชญาการศึกษา แบบมนุษยนิยม และแบบพิพัฒนาการนิยม เน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ ไม่มีขีดจำกัดความสามารถมีเสรีภาพในการเลือกเรียน ซึ่งการศึกษาไม่จำกัด อยู่เพียงเฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น แต่รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิต ประจำวัน

2.1.2 การเรียนรู้ของบุคคล

การเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต มนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงก่อนตาย ดังนั้นเป้าหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาก็คือ การสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ให้โอกาสผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข ความสมดุล เรียนที่จะรู้ เรียนที่จะทำ เรียนที่จะอาศัยอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้ที่จะเป็นตัวของตัวเอง ตามศักยภาพ ของแต่ละบุคคลที่พึงจะเป็น

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

ทอว์นไดค์ (Thorndike. 1955 : 21) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการ เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับปฏิกิริยาตอบสนอง

ครอนบาค (Cronbach. 1968 : 71) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการ แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้ รับมา

กานเย่ (Gagne. 1970 : 4) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลง สมรรถภาพอันเนื่องมาจากสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น

ฮิลการ์ด (Hilgard. 1975 : 194) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม

ซิมบาโด (Zimbardo. 1979 : 37) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์ของพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ และการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร

โรเวอร์ และบี-โฮวี (Rohwer and B-Howe. 1980 : 21) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาที่ค่อนข้างถาวรและสามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จากพฤติกรรมของบุคคล

ไคลน์ (Klein. 1991 : 2) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงทดลองที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์ที่ถาวรของพฤติกรรม ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยสภาวะทางอารมณ์ชั่วคราว ภาวะ ภูมิภาวะ หรือการตอบสนองโดยกำเนิด

สรุปได้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เนื่องมาจากประสบการณ์และสภาวะที่แต่ละบุคคลได้รับมา ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้นประกอบด้วยความรู้ทักษะหรือความรู้ลึก

2.1.3 แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ในปัจจุบันโลกมีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ดูเหมือนว่าสิ่งที่มนุษย์เราต้องรู้ ต้องศึกษาได้ทั้งจำนวนเพิ่มขึ้นตามความเจริญที่รุดหน้าไป คำถามคือ “เราจะเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ให้มากที่สุดได้อย่างไร” การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาก็เป็นเพียงวิธีการหนึ่ง แต่โอกาสและจังหวะนั้นมิได้เกิดขึ้นกับทุกคนและไม่อาจจะศึกษาความรู้ได้ทั้งหมด การไขว่คว้าหาความรู้ด้วยตนเองจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าจะตอบคำถามดังกล่าวได้ เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้เรียนมีใจรักที่จะศึกษากันแล้ว เพราะตนมีความต้องการบุคคลนั้นก็จะเป็นการเรียนการสอนโดยไม่มีใครต้องบอก อีกทั้งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งวิธีดังกล่าวก็จะนำไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (สมคิด อิศระวัฒน์. 2538 : 5-6)

นักการศึกษาได้ให้ความหมาย การเรียนรู้ด้วยตนเอง ไว้ในทัศนะต่าง ๆ กันดังนี้

โนลส์ (Knowles. 1975 : 8) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนแต่ละคนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ต้องการก็ได้) ผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้แบบเจาะจง ข้อมูลในการเรียนรู้ที่เป็นคนและอุปกรณ์ คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมและประเมินผลการเรียนรู้นั้น ๆ

สเคเจอร์ (Skager. 1978 : 13) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพการเรียนและความสนใจในการวางแผนการปฏิบัติและการประเมินผลของกิจกรรมการเรียนทั้งในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคลและในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนที่ร่วมมือกัน

ซอห์น (Tough, 1979 : 114) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นการเรียนรู้โดยเจตนา จงใจ ซึ่งความต้องการอย่างแรกของบุคคลนั้นคือ การต้องการความรู้หรือทักษะบางอย่าง

กริฟฟิน (Griffin, 1983 : 153) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการจับประสบการณ์ การเรียนรู้เป็นการเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยมีเป้าหมายไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคลและสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน มาตรฐานของการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้เป็นเฉพาะบุคคล และการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2.1.4 ลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สมคิด อิศระวัฒน์ (2538 : 76) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองควรมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. สนใจที่จะเรียนด้วยตนเอง มิได้เกิดจากการบังคับ แต่มีเจตนาที่จะเรียนเฉพาะความอยากรู้
2. ตนเองเป็นข้อมูลของตนเอง นั่นคือผู้เรียนสามารถบอกได้ว่าถึงที่ตนจะเรียนคืออะไร รู้ว่าทักษะและข้อมูลที่ต้องการหรือจำเป็นต้องใช้มีอะไรบ้าง สามารถกำหนด เป้าหมายวิธีการ รวบรวมข้อมูลที่ต้องการและวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องเป็นผู้จัดการการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ด้วยตนเอง (Manager of change) ผู้เรียนต้องมีความตระหนักในความสามารถ สามารถตัดสินใจได้ มีการรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทในการเป็นผู้เรียนรู้ที่ดี
3. ผู้เรียนต้องรู้ "วิธีการที่จะเรียน" นั่นคือ ผู้เรียนควรทราบขั้นตอนการเรียนรู้ของตนเอง รู้ว่าเขาจะไปสู่ที่ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

โบลส์ (Knowles, 1975 : 61) ได้อธิบายถึงลักษณะของคนที่เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังต่อไปนี้

1. เข้าใจในความแตกต่างด้านความคิดเกี่ยวกับผู้เรียนและทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้
2. มีความเป็นตัวของตัวเองไม่ขึ้นกับใครและเป็นคนที่สามารถนำตนเองได้
3. สามารถที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และ ใช้บุคคลเหล่านี้ช่วยเหลือจากผู้อื่น

สามารถชี้ความต้องการการเรียนออกมาเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ สามารถโยก ความสัมพันธ์กับผู้สอนใช้ประโยชน์จากผู้สอนเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือหรือที่ปรึกษา สามารถในการหาบุคคลหรือแหล่งความรู้มีความสามารถเลือกแผนการเรียนที่มีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อค้นพบต่าง ๆ ไปใช้อย่างเหมาะสม

สเคเจอร์ (Skager, 1978 : 24-25) ได้อธิบายถึงคุณลักษณะของคนที่เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ยอมรับตนเอง คือมีความรู้ดีในทางบวกต่อตนเอง
2. มีการวางแผนการเรียน

- 2.1 รู้ถึงความต้องการของตน
- 2.2 วางจุดหมายที่เหมาะสมกับตนเอง สอดคล้องกับความต้องการ
- 2.3 เป็นแผนงานที่มีประสิทธิภาพช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียน
3. มีแรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) นักเรียนมีแรงจูงใจที่จะเรียนอยู่ในตัวเอง สามารถเรียนรู้โดยปราศจากสิ่งควบคุมภายนอก เช่น รางวัล การถูกทำโทษ การได้รับตำแหน่ง หรือวุฒิบัตรมีการประเมินตนเอง
4. มีการเปิดกว้างต่อประสบการณ์
5. มีการยืดหยุ่น เช่น เต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงเป้าหมายวิธีการเรียน การเข้าถึงปัญหา เป็นตัวของตัวเอง

สรุป การเรียนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนจะต้องเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายตามอัธยาศัยตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง และ ทันทต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้

แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีส่วนสำคัญเกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งระบุไว้ได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 12-16)

มาตรา 6 : ลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 : เป้าหมายการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย และความรู้อันเป็นสากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และ เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 : การจัดการศึกษา เป็นการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้อย่างคัลเนื่อง

มาตรา 22 : หลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 : สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย การเมือง และการปกครอง ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และ

เทคโนโลยี รวมการจัดการด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การทำเรื่องใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้

มาตรา 24 : กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และใช้การวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่

มาตรา 25 : บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานและ จัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์ การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น

มาตรา 30 : การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มี ประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในแต่ละ ระดับการศึกษา

มาตรา 64 : รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาแบบเรียน ตำรา หนังสือทาง วิชาการสื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้อื่น โดยเร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถ ในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิต และมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิต และมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดย เสรีอย่างเป็นธรรม

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ในยุคปฏิรูปการศึกษา ผู้เรียนจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจสามารถคิดเป็น ทำเป็น และนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้จึง จำเป็นต้องมีการพัฒนาแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา เพื่อสนองตอบ ความต้องการความถนัด ความสนใจของผู้เรียนไปเพียงพอหลากหลาย ให้มีประสิทธิภาพ และคุณภาพ ยิ่งขึ้น

2.3 แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 36) ได้ให้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ความจำเป็นในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอน และการบริหารงานวิชาการ
2. ส่งเสริมให้ครูผลิต พัฒนาสื่อ และนวัตกรรมการเรียนการสอน
3. จัดหาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานด้านวิชาการ
4. ประสานความร่วมมือในการผลิต จัดหา พัฒนาและการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น
5. การประเมินผลการพัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 23-24) ได้ให้แนวทางปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้
 1. จัดทำ และจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ป็นสื่อการเรียนรู้
 2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัยเพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
 3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน
 4. ศึกษาวิธีการเลือก และการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสม หลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
 5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเองและที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมิน สื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่กันอย่างสม่ำเสมอ
 6. จัดหาหรือจัดให้มี แหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา และในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้
 7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น
 8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ

กิดานันท์ มลิทอง (2540 : 97-101) กล่าวถึงรูปแบบการใช้สื่อ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ลักษณะผู้เรียน
2. การกำหนดวัตถุประสงค์
3. การเลือก ตัดแปลง หรือออกแบบสื่อใหม่
4. การใช้สื่อ
5. การกำหนดการตอบสนองของผู้เรียน
6. การประเมิน

จิรยา เหนียนเฉลย (2546 : 20-21) กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อการสอน ดังนี้

1. การเตรียมการก่อนการใช้สื่อการสอน
 - 1.1 การเตรียมตัวผู้สอน
 - 1.2 การเตรียมชั้นเรียน
 - 1.3 การเตรียมผู้เรียน

2. การใช้สื่อการสอนที่เตรียมไว้
3. สรุปผลการใช้
4. การจัดกิจกรรมต่อเนื่อง

บลาวน์ และ ออร์เทอร์ (Brown and others. 1983 : 35) กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อไว้ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย (Goals) หมายถึง วัตถุประสงค์และเนื้อหา
2. สภาพการณ์ (Conditions) หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดรูปแบบการเรียนการสอน
3. ทรัพยากร (Resources) หมายถึง บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือ สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก
4. ผลลัพธ์ (Outcomes) หมายถึง การประเมินและปรับปรุง

เดล (Dale. 1969 : 175) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการเลือกสื่อการเรียนการสอน ดังนี้

1. สื่อการสอนนั้นสามารถให้แนวคิดที่ถูกต้องเพียงใด
2. สื่อการสอนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องที่เรียนได้ดีเพียงใด
3. สื่อการสอนนั้นเหมาะสมกับวัย ระดับสติปัญญาและประสบการณ์ ต่าง ๆ ของผู้เรียนเพียงใด
4. สภาพแวดล้อมเหมาะสมที่จะใช้สื่อนั้นหรือไม่
5. มีข้อเสนอแนะสั้น ๆ ในการใช้สื่อการสอนนั้นสำหรับครูหรือไม่

6. สื่อสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทางความคิดได้หรือไม่

7. คุ่มค่ากับเวลาและการลงทุนหรือไม่

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 36) ได้ให้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. สำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งในสถานศึกษา ชุมชน ห้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียง

2. จัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่งเรียนรู้แก่ครู สถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัวยุติธรรมหน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษาในบริเวณใกล้เคียง

3. จัดตั้งและพัฒนาแหล่งเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ และประสานความร่วมมือสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เข้าร่วมกัน

4. ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544 : 31) กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. ตั้งใจมั่นว่าจะทำ จะสร้าง จะพัฒนา

2. ประชุมครูอาจารย์

3. ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน - ประชาชนทราบ

4. ตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการ

5. กำหนดนโยบายโดยยึดธรรมนูญ, ประราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาฯ นโยบายกรม นโยบายกระทรวง

6. กำหนดเป้าหมายจะสร้างแหล่งเรียนรู้ใหม่เพิ่มและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ มากน้อยเพียงใดโดยคำนึงนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ความพร้อมความต้องการของนักเรียน และชุมชน

7. ศึกษาเอกสารแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนอื่น ๆ ชุมชน สถานประกอบการบุคลากร ฯลฯ

8. สำรวจวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

9. ตั้งคณะทำงาน

10. พัฒนาบุคลากร (ประชุม อบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน กันคว่ำ)

11. จัดการทรัพยากร กำหนดบทบาทหน้าที่งบประมาณ อาคารสถานที่ (วัสดุอุปกรณ์)

12. วางแผนการทำงาน จัดทำโครงการ ปฏิทินการปฏิบัติงาน

13. ดำเนินโครงการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ดำเนินถึงการออกแบบ (รูปแบบ วิธีการ)

14. ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใช้ โดยประชาสัมพันธ์ จัดนิทรรศการ จัดสัปดาห์แห่งการเรียนรู้

15. ประเมินและพัฒนาแหล่งเรียนรู้

16. สรุปหรือรายงาน

17. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

พิบูล ศรีบุญเรือง (2542 : 26-27) ได้นำเสนอแนวคิดการจัดการเรียนรู้เป็นจุดการศึกษา สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยให้ความหมาย จุดศึกษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า หมายถึง การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายในบริเวณโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน เพื่อใช้เป็นสื่อกลางให้นักเรียนได้สืบค้นหาความรู้ในเรื่องต่างๆ โดยได้กำหนดตัวอย่างจุดศึกษาไว้เป็น 10 จุดด้วยกัน

1. จุดในลำเหมือง ใช้สอนเรื่องระบบนิเวศ

2. จุดสวนดอกไม้ ใช้สอนเรื่องพืชดอกและการขยายพันธุ์

3. จุดพืชไร่ดอก ใช้สอนเรื่องพืชไร่ดอก

4. จุดเรียนรู้เรื่อง ดิน หิน กรวด ทราย ใช้สอนเรื่อง ดิน หิน กรวดทรายในห้องดิน

5. จุดโรงอาหาร ใช้สอนเรื่องสารพิษในอาหาร สิ่งแวดล้อมด้านโภชนาการ

6. จุดแหล่งน้ำในโรงเรียน ใช้สอนแหล่งน้ำ การใช้น้ำในโรงเรียนและห้องดิน

7. จุดสังเกตให้มีความรู้ ใช้สอนเรื่องทักษะการสังเกต เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับสิ่ง

แวดล้อมรอบตัว

8. จุดศึกษาชุมชน ใช้สอนเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน ปัญหาและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

9. จุดสมุนไพรบ้านเรา ใช้สอนเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน ปัญหา และการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

10. จุดประหยัดพลังงานไฟฟ้า ใช้สอนอาชีพการใช้เครื่องไฟฟ้าให้ประหยัดพลังงาน พงกันต์ ดินาน (2544 : 53-54) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานเกี่ยวกับการปรับปรุงสภาพ ภายในโรงเรียนให้เป็นสวนพฤกษศาสตร์ภายในโรงเรียนดังนี้

1. ขั้นที่ 1 สำรวจรวบรวมข้อมูล พรรณไม้ต่าง ๆ ที่มีภายในบริเวณโรงเรียนจัดบัญชี รายชื่อไว้

2. ขั้นที่ 2 พิจารณาว่าพรรณไม้ในท้องถิ่นบางชนิด นักเรียนน่าจะ **ได้เรียนรู้** แต่ภายใน โรงเรียนไม่มีแต่มีในท้องถิ่นนั้น ๆ ก็นำพรรณไม้นั้น ๆ มาปลูกไว้

3. ขั้นที่ 3 จัดทำป้ายสวนพฤกษศาสตร์ไว้ให้เห็นชัดเจน

วาสนา กันทาสุข (2547 : 37) ได้นำเสนอแนวทางการจัดและ การใช้แหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. จัดประชุมสัมมนาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
2. จัดทัศนศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ นอกโรงเรียน
3. ส่งเสริมให้ร่วมกิจกรรมกับหน่วยงาน/องค์กรของรัฐ/ชุมชนที่จัดโครงการ/กิจกรรม

ให้ความรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

4. จัดศูนย์วิทยากรรวบรวมความรู้ไว้ให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง
5. จัดการแข่งขัน ประกวดการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนตามความสนใจและ

ความต้องการจำเป็นเพื่อเสริมหลักสูตรปกติ

6. จัดนิเทศภายในเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
7. ประเมินและติดตามผลการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ใน

โรงเรียน

จากการนำเสนอแนวคิดของนักวิชาการและนักการศึกษาเกี่ยวกับแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อ สามารถวิเคราะห์ได้ดังตาราง 1 และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้สามารถวิเคราะห์ได้ ดังตาราง 2

ตาราง 1 ตารางวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อ

แนวทางการปฏิบัติ	นักวิชาการ/นักการศึกษา				
	กระทรวง ศึกษาธิการ	กิตานันท์	จรียา	Dale	Brown, and Others
ขั้นการวางแผน					
1. วิเคราะห์ลักษณะความจำเป็นในการใช้สื่อ	/	/	/	/	/
2. วิเคราะห์ลักษณะผู้เรียน		/	/		/
3. กำหนดวัตถุประสงค์การใช้สื่อ		/	/		/
ขั้นเตรียมการใช้สื่อ					
4. ส่งเสริมให้ครูผลิตพัฒนาสื่อ	/		/	/	/
5. จัดหาสื่อเพิ่มเพื่อใช้ในการเรียนการสอน	/		/		
6. ประสานความร่วมมือการผลิตจัดหาสื่อ	/		/		/
ขั้นการใช้สื่อ					
7. การใช้สื่อในกระบวนการเรียนการสอน		/	/	/	/
8. การใช้สื่อให้เหมาะกับวัยของผู้เรียน		/	/		/
ขั้นประเมินการใช้สื่อ					
9. ประเมินผลการใช้สื่อ	/	/	/	/	/

จากตารางวิเคราะห์แนวปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อ พบว่า นักวิชาการและนักการศึกษามีแนวคิดในแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อ รวม 4 ขั้นตอน 9 รายการ ดังนี้ 1) ขั้นวางแผน มีแนวปฏิบัติดังนี้ วิเคราะห์ลักษณะความจำเป็นในการใช้สื่อ วิเคราะห์ลักษณะผู้เรียน กำหนดวัตถุประสงค์การใช้สื่อ 2) ขั้นเตรียมการใช้สื่อ มีแนวปฏิบัติดังนี้ ส่งเสริมให้ครูผลิตพัฒนาสื่อ จัดหาสื่อเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ประสานความร่วมมือการผลิตจัดหาสื่อ 3) ขั้นการใช้สื่อ มีแนวปฏิบัติดังนี้ การใช้สื่อในกระบวนการเรียนการสอน การใช้สื่อให้เหมาะกับวัยของผู้เรียน 4) ขั้นประเมินการใช้สื่อมีแนวปฏิบัติดังนี้ ประเมินผลการใช้สื่อ

ตาราง 2 ตารางวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

แนวทางการปฏิบัติ	นักวิชาการ/นักการศึกษา				
	กระทรวง ศึกษาธิการ	นวัตน์	พิภพ	พงสันต์	วาสนา
ขั้นสำรวจแหล่งเรียนรู้					
1. สำรวจแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก สถานศึกษา	/	/	/	/	/
2. จัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่งเรียนรู้	/	/			/
ขั้นปฏิบัติ					
3. แต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร โครงการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้	/	/		/	/
4. สร้างความตระหนักให้แก่นุคลากรให้เห็น ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้	/	/			
ขั้นส่งเสริมสนับสนุนให้แหล่งเรียนรู้					
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้	/	/	/	/	/
6. ประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรื่องแหล่งเรียนรู้	/	/			
7. ทัศนศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้					/
8. การจัดแข่งขันประกวดแหล่งเรียนรู้ใน สถานศึกษา					/
ขั้นประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้					
9. การนิเทศภายในเพื่อการ พัฒนา แหล่งเรียนรู้		/		/	/
10. การประเมินและติดตามผลการพัฒนา บุคลากรด้านการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ ในสถานศึกษา					/

จากตารางวิเคราะห์แนวปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ พบว่านักวิชาการและนักการศึกษา มีแนวคิดในแนวปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ รวม 4 ขั้นตอน 10 รายการ ดังนี้ 1) ขั้นสำรวจแหล่งเรียนรู้ มีแนวปฏิบัติดังนี้ สำรวจแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา จัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่งเรียนรู้ 2) ขั้นปฏิบัติ มีแนวปฏิบัติดังนี้ แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรให้เห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ 3) ขั้นส่งเสริม/สนับสนุนให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้ มีแนวปฏิบัติดังนี้ ประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องแหล่งเรียนรู้ ทักษะศึกษาดูงานเรื่องแหล่งเรียนรู้ จัดแข่งขันประกวดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา 4) ขั้นประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้ มีแนวปฏิบัติดังนี้ การนิเทศภายในเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การประเมินผลและติดตามผลการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รัตนา พัฒนพันธุ์ (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพ ปัญหาและ ความต้องการในการใช้สื่อการเรียนการสอน หลักสูตรวิชาชีพพระยะสันของสถานศึกษา พบว่า

1. ผู้บริหารและครู-อาจารย์เห็นว่า สื่อการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการเรียน การสอนมากที่สุด รองลงมาเห็นว่า สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงาน เกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนและควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ การผลิต จัดหา บริการและเก็บบำรุง รักษา สื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม

2. ครู-อาจารย์มีการผลิตและใช้ออกสารสิ่งพิมพ์มากที่สุดรองลงมาได้แก่ของจริง รูปภาพ และกาโปปรังใส ส่วนสื่อที่ผลิตน้อยที่สุดคือ ภาพยนตร์

3. ปัญหาที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์เห็นว่ามียุมากที่สุดคือ ผู้เรียนไม่ให้ความสนใจหาก ครูอาจารย์ไม่ใช้สื่อการเรียนการสอน รองลงมาได้แก่ ครู-อาจารย์ไม่ให้ความสำคัญในการปรับปรุง สื่อการเรียนการสอนให้ทันสมัย ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการผลิตสื่อการเรียนการสอนส่วนกลาง และครู-อาจารย์ไม่ให้ความร่วมมือในการใช้สื่อการเรียนการสอน

4. เมื่อเปรียบเทียบความต้องการการใช้สื่อการเรียนการสอนระหว่างผู้บริหารและครู- อาจารย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้บริหารและครู- อาจารย์มีความต้องการใช้สื่อการเรียนการสอนอยู่ใน ระดับมากเหมือนกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความคิดเห็นแตกต่างกัน 2 เรื่อง คือ ผู้บริหารต้องการให้มีหน่วยงานเฉพาะรับผิดชอบการผลิตและซ่อมบำรุงสื่อการเรียนการสอนของ สถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง แต่ครู-อาจารย์มีความต้องการในเรื่องเดียวกันนี้อยู่ในระดับมาก และผู้บริหารมีความต้องการให้มีการยืม แลกเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอน มีการประสานความร่วมมือ

มือและใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลางแต่ครู-อาจารย์มีความต้องการในเรื่องเดียวกันนี้อยู่ในระดับมาก

5. สื่อการเรียนการสอนที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์ต้องการใช้มากที่สุดคือ ชุดฝึกและชุดการสอน รองลงมาได้แก่ ของจริง มัลติมีเดีย และเอกสารสิ่งพิมพ์

จินตวิ เจียวหวาน (2545 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพปัญหาและความต้องการการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในสถานมัธยมศึกษา พบว่า อาจารย์ส่วนมากมีการใช้สื่อการเรียนการสอนในระดับมาก โดยนั้นที่จะใช้สื่อการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับจุดประสงค์ของการเรียนการสอน มีการใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน มีการเสนอสื่อการเรียนการสอนที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนในแผนการใช้สื่อการเรียนการสอน และมีการประเมินสื่อการเรียนการสอนด้วยการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนตามลำดับ ปัญหาในการใช้สื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคืออาจารย์ไม่ได้รับความสะดวกในการใช้เครื่องมือในการผลิตสื่อการเรียนการสอน นอกจากสถานที่มีสื่อการเรียนการสอนให้เล็กน้อย อาจารย์ขาดผู้ให้คำแนะนำในการเลือกสื่อการเรียนการสอนผู้บริหารไม่ให้ใช้สื่อการเรียนการสอนบางประเภทเพราะกลัวเสียหาย และการขาดการประชาสัมพันธ์ สื่อการเรียนการสอนที่อาจารย์ส่วนใหญ่มีความต้องการ คือ ตำรา อุปกรณ์ที่อาจารย์มีความต้องการ คือคอมพิวเตอร์ ส่วนวิธีการสอนที่อาจารย์ส่วนใหญ่ใช้คือ อภิปราย

พิชชา นันทวิชิตพงษ์ (2536 : 85-86) ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้แหล่งชุมชนประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า แหล่งชุมชนส่วนใหญ่ที่ใช้คือ ห้องสมุด ครูใช้แหล่งชุมชนในเวลาเรียน วิธีการที่ครูใช้ คือ ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชุมชน ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และการสำรวจชุมชน กิจกรรมก่อนใช้คือ ครูและนักเรียนวางแผนเพื่อการใช้จากแหล่งชุมชน ส่วนกิจกรรมหลังการใช้การสรุปร่วมกันและการอภิปรายร่วมกัน ปัญหาส่วนใหญ่ในการใช้แหล่งชุมชน คือ ผู้ปกครองไม่สนับสนุนระเบียบการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานศึกษาไม่คล่องตัว ไม่มีค่าใช้จ่ายในการใช้แหล่งชุมชน ครูส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

จันทนา เลิศวานิช (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาผลการปฏิบัติของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ความพร้อมด้านการมีสื่อ อุปกรณ์ส่งผลให้ครูแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ความพร้อมด้านการบริหารวิชาการและการบริหารหลักสูตร ส่งผลให้การดำเนินงานพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนได้ดี ความพร้อมด้านการนิเทศภายใน ส่งผลต่องานนิเทศติดตามและประเมินผล

วนิดา เลาหวัฒน์ (2526 : 105 – 113) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์จากแหล่งวิชาการของชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนและสังกัดเทศบาล มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิชาการชุมชนมากกว่าครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 6 เรื่อง คือ ครูไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวิชาการชุมชนนั้น ๆ อย่างเพียงพอ เสียเวลา การติดต่อแหล่งวิชาการชุมชนมีพิธีการมากเกินไป ผู้บริหารไม่สนับสนุนนักเรียนไม่สนใจไปศึกษานอกสถานที่ และเจ้าหน้าที่แหล่งวิชาการชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ

ชาติ แจ่มนุช และคณะ (2527 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชน ประกอบการเรียนการสอนวิชาประชากรศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตการศึกษา 1 พบว่า ครูผู้สอนวิชาประชากรศึกษา ใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาประชากรศึกษา เช่น ห้องสมุด โรงพยาบาล วิทยากร เอกสาร และวารสารต่าง ๆ โดยมีเหตุผลว่าต้องการเพิ่มประสบการณ์นักเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ส่วนเหตุผลที่ไม่ใช้เพราะว่าความไม่พร้อมของนักเรียนเอง ส่วนวิธีการนั้นเป็นการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมปัญหาและอุปสรรคคือการขาดแหล่งความรู้ ค่าใช้จ่าย ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ และบุคลากรในแหล่งความรู้ ข้อเสนอแนะคือ ขอความร่วมมือไปยังบุคคล สถานที่ หรือหน่วยงาน เพื่อให้ความร่วมมือมากยิ่งขึ้น

ชานาญ วัฒนะ (2529 : 432 – 508) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์พบว่าปัญหาและอุปสรรคของการใช้แหล่งทรัพยากรชุมชนในการบริหารวิชาการที่ประสบปัญหามากที่สุด คือ โรงเรียนไม่มีงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนทรัพยากรในชุมชนประเภทบุคคล บางกลุ่มที่เชิญมาเป็นวิทยากร และปัญหาระดับมาก คือ ทรัพยากรประเภทบุคคลบางกลุ่มไม่มีเวลาว่างพอที่จะให้ความช่วยเหลืองานบริหารด้านวิชาการ ครูประสบปัญหาและอุปสรรคของการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ปัญหาระดับมากที่สุด ไม่มีงบประมาณค่าใช้จ่ายในการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และปัญหาระดับมาก คือ เมื่อใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องรับผิดชอบมากขึ้น ประสิทธิ์ อามาตร์ (2529 : 134 – 136) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้แหล่งชุมชนในการสอนกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 10 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนของครูอยู่ในระดับปานกลางในด้านค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากร ครูไม่สะดวกที่จะไปติดต่อวิทยากรที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียน ครูไม่มีเวลาศึกษา และวางแผนเชิญวิทยากรที่เหมาะสมกับแผนงานไว้ล่วงหน้า เสียค่าใช้จ่ายสูง นักเรียนไม่มีความสามารถที่จะไปสัมภาษณ์ศึกษาด้วยตนเอง ผู้รู้หรือผู้ชำนาญไม่ค่อยมีเวลาว่าง และขาดงบประมาณที่จะซื้อ

อุปสรรคที่หายากในท้องถิ่น ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่ครูประสบน้อย คือผู้บริหารและครูในโรงเรียนเดียวกันไม่สนับสนุน ไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญในการใช้ชีวิตอุปสรรคที่มีอยู่ในท้องถิ่นและนักเรียนไม่ให้ความร่วมมือ

สำดี เก่งทอง (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้กับคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยสรุปว่า

1. สภาพการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการวางแผนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ ด้านลงมือปฏิบัติ ด้านการปรับปรุงแก้ไข วางมาตรฐานและถือปฏิบัติ และด้านการตรวจสอบมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

2. คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ เขตการศึกษา 5 โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านกระตือรือร้น และมีความสนใจที่จะเรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ และรู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผลประสมการณ์ด้วยตนเองได้อย่างถูกต้องและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านสามารถเลือกใช้วิธีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และด้านมีนิสัยรักการอ่านและค้นคว้าหาความรู้ สามารถใช้ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ หรือสื่อต่าง ๆ ทั้งในและนอกโรงเรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้กับคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ และความสัมพันธ์ในระดับสูง ($R_{xy} = 0.88$)

ผลจากการวิเคราะห์คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการดำเนินการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ พบข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข ดังนี้ ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ ลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จัดอบรมบุคลากรและกำหนดคนหน้าที่ความรับผิดชอบให้เหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติ จัดสถานที่ จัดหาสื่อ และอุปสรรคเพิ่มเติมประชาสัมพันธ์ และขอความร่วมมือจากชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลและประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้บริหารและครู กำหนดนโยบาย เป้าหมายและแนวปฏิบัติให้ชัดเจนในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ สำดี เก่งทอง (2544 : 162)

ปรีชา มาละวรรณโณ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่าสภาพการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนด้านวิชาการ อยู่ในระดับพอใช้ ด้านสนับสนุนและส่งเสริมการมี การจัดอยู่ในระดับ

พอใช้ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และมีความต้องการอยู่ในระดับมาก

โรเจอร์ (Rogers, 1978 : 22 – 23) ได้ศึกษาเรื่อง ความต้องการของครูเกี่ยวกับความสามารถในการใช้ศูนย์สื่อของโรงเรียนมาเป็นอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ พบว่า ครูเห็นความจำเป็นต่อการฝึกอบรมในการใช้ศูนย์สื่อการสอนและแหล่งของศูนย์สื่อการสอน ครูมีความรู้สึกมั่นใจที่สุดในความสามารถของเขาคือการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ครูต้องการได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมในการผลิตวัสดุต่าง ๆ การใช้สื่อประสม ชุดการสอน และระบบการสอน นอกจากนี้ครูยังสนใจในเรื่อง การวางแผนหลักสูตรให้สอดคล้องกับแหล่งทรัพยากรทางการสอน และการนำไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียน ครูส่วนมากต้องการที่จะพัฒนาทักษะเกี่ยวกับการใช้ หรือทำอุปกรณ์และวัสดุในแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาจากสิ่งแวดล้อมของนักเรียนคือแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ถูกมองข้าม ครูและผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญและไม่เห็นคุณค่าการจัดแหล่งความรู้ในโรงเรียน ซึ่งมีสาเหตุมาจากขาดแคลนงบประมาณค่าใช้จ่าย แต่การศึกษาในยุคปัจจุบัน ครูจะต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง 2545) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล ในการพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพ เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2 ซึ่งจากการศึกษางานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิด สภาพปัญหา เกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้มาใช้ในสถานศึกษานั้นมีหลายแนวทาง แต่ก็ยังไม่พบว่ามีการนำงานวิจัยที่นำเสนอการพัฒนาแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้มาใช้ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2

4. สรุปแนวคิดและหลักการที่นำไปสู่การกำหนดกรอบการวิจัย

สรุป แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อและแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2 ใช้การสังเคราะห์ (ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หลักปฏิบัติ และงานวิจัย) ได้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสื่อ ดังนี้

1. ขั้นการวางแผน
2. ขั้นการเตรียมการใช้สื่อ
3. ขั้นการใช้สื่อ
4. ขั้นการประเมินการใช้สื่อ

และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. ขั้นตอนการสำรวจแหล่งเรียนรู้
2. ขั้นตอนปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
3. ขั้นตอนการส่งเสริม/สนับสนุนให้แหล่งเรียนรู้
4. ขั้นตอนการประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้